

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η εμπειρία της Κοινωνικής Υπηρεσίας των Γιατρών του Κόσμου

Σκλάβου Κωνσταντίνα

Κοινωνική Λειτουργός, Υπεύθυνη Κοινωνικής Υπηρεσίας «Ανοικτού Πολυϊατρείου» Γιατρών του Κόσμου

Περίληψη

Η παρουσία των αλλοδαπών στη σύγχρονη Ελλάδα απασχολεί έντονα την κοινωνία και πολλές φορές την οδηγεί σε διχασμό. Οι ίδιοι όμως οι πολυάριθμοι πρόσφυγες και μετανάστες βιώνουν καθημερινά το πρόβλημα της επιβίωσης.

Η Ελλάδα πλέον αποτελεί χώρα προορισμού μεταναστών και προσφύγων, είναι όμως παράλληλα μια χώρα χωρίς συγκεκριμένη μεταναστευτική πολιτική και χωρίς οργανωμένους θεσμούς υποδοχής των ανθρώπων αυτών. Μια χώρα που αμφιπαλαντεύεται ανάμεσα στον ανθρωπισμό και την ξενοφοβία.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί προσπαθούν με όπλο τη γνώση και τη δεοντολογία να υποκαταστήσουν την απουσία του επίσημου κράτους μέσα από οργανώσεις και φορείς. Το ανθρώπινο δυναμικό υπάρχει. Χρειάζεται επίσης και η πολιτική βούληση της πολιτείας, η δημιουργία νέων θεσμών και η κοινωνική συναίνεση. Χωρίς αυτά κινδυνεύει η αξιοπιστία και η αξιοπρέπεια μας.

Εισαγωγή

Πρόσφυγας, με βάση τη Συνθήκη της Γενεύης, είναι κάθε άτομο που διώκεται προσωπικά στη χώρα του, για λόγους εθνικούς, πολιτικούς ή λόγω της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει και εξαιτίας αυτής της δίωξης αναγκάζεται να ζητήσει άσυλο, δηλαδή προστασία, σε άλλη χώρα. Το στοιχείο του εξαναγκασμού στη φυγή είναι και η βασική διαφορά ανάμεσα στον πρόσφυγα και το μετανάστη. Όμως, αν και το κίνητρο των δυο ομάδων διαφέρει, το μέλλον τους στη χώρα μας, όταν αυτή αποτελεί χώρα υποδοχής, είναι σχεδόν κοινό.

Οι άνθρωποι αυτοί συνήθως εγκαταλείπουν την πατρίδα τους μόνοι ή σε μικρές ομάδες. Φτάνοντας στη χώρα υποδοχής δίνουν καθημερινά ένα δύσκολο αγώνα, προκειμένου να επιβιώσουν στο νέο περιβάλλον.

Ο αγώνας αυτός αρχίζει με την κάλυψη των καθημερινών αναγκών. Συνεχίζεται με τη γνωριμία με τις επίσημες κρατικές δομές και τη γνώση των νόμων, των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων του πολίτη στη χώρα υποδοχής και φτάνει ως και την κοινωνικό-πολιτισμική προσαρμογή. Περιλαμβάνει δηλαδή και την προσπάθεια εκμάθησης της γλώσσας, των ισχυουσών αρχών και ιδεών, όπως και της διάρθρωσης και λειτουργίας του κράτους.

Οι πολυάριθμοι οικονομικοί μετανάστες είναι ένα νέο φαινόμενο για την Ελλάδα με πολλαπλές και οξυμένες διαστάσεις, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Πολλοί από αυτούς θεωρούν την Ελλάδα ως ενδιάμεσο σταθμό για την προώθησή τους σε κάποια άλλη χώρα, χωρίς ωστόσο στην πλειονότητά τους να το κατορθώνουν.

Επισημάνσεις

Στην μεταπολεμική περίοδο η Ελλάδα υπήρξε χώρα αποστολής μεταναστών. Από τις αρχές της τελευταίας δεκαετίας όμως μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής τους, διαγράφοντας σχετικά εύκολα από το συλλογικό υποσυνείδητο του Έλληνα το δράμα του μετανάστη.

Βέβαια το μεταναστευτικό φαινόμενο αποτελεί σήμερα μια πραγματικότητα για όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χώρες όπως η δική μας, η οποία θεωρούσε πως ήταν πολιτιστικά ομοιογενής, έρχονται αντιμέτωπες, λόγω του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού, με άγνωστους μέχρι σήμερα λαούς και πολιτισμούς. Καλούνται λοιπόν αυτές οι χώρες, λόγω των οικονομικών επιταγών της νέας εποχής, να εντάξουν άτομα με δικές τους πολιτισμικές ιδιαιτερότητες στα νομικά, θεσμικά και κοινωνικά δεδομένα της χώρας υποδοχής.

Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο είναι απαραίτητη η σωστή υποδοχή των μεταναστών και η γνώση των ιδιαίτερων προβλημάτων που θα αντιμετωπίσουν, ώστε η πολιτεία να λειτουργεί προληπτικά και όχι κατασταλτικά. Οι εμπειρίες των ανθρώπων αυτών, κατά την υποδοχή τους, είναι πολλές φορές καταλυτικές για την προσαρμοστικότητα που θα επιδείξουν στη χώρα υποδοχής.

Οι πρόσφυγες και οι μετανάστες συνήθως αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα προβλήματα ένταξης. Αυτά είναι:

- Οι διαδικασίες νομιμοποίησης
- Η έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης προσαρμοσμένης στην αγορά εργασίας της νέας χώρας
- Η έλλειψη γλωσσικής επάρκειας
- Η έλλειψη κατάλληλης κατοικίας
- Η αδυναμία επικοινωνίας με το περιβάλλον.

Ωστόσο, εκτός των παραπάνω προβλημάτων, συνυπάρχουν και πολλαπλές πηγές άγχους οι οποίες λειτουργούν επιπλέον επιβαρυντικά, όπως:

- Η απώλεια αγαπημένων προσώπων (από φυλακίσεις, δολοφονίες, βασανιστήρια, πολιτικές ταραχές)
- Η κοινωνική απομόνωση (τα φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού, καθώς και ο φόβος ή η ντροπή που αισθάνονται)
- Η αλλαγή του επιπέδου ζωής (το βιοτικό επίπεδο κάποιες φορές βελτιώνεται σταδιακά, αλλά τις περισσότερες φορές και για μεγάλο χρονικό διάστημα, είναι άσχημο. Κάποιοι, κυρίως πρόσφυγες, στην πατρίδα τους ήταν αρκετά ευκατάστατοι)
- Το πολιτισμικό σοκ (τόσο ως προς τα ήθη και έθιμα, όσο και ως προς τις θρησκευτικές συνήθειες)
- Η βεβιασμένη μοντερνοποίηση (ειδικά σε λαούς από χώρες που το επίπεδο ανάπτυξης είναι πολύ χαμηλό)
- Η αβεβαιότητα για το μέλλον (από τα πιο απλά πράγματα έως και την εκπλήρωση των βασικών αναγκών για τη διατήρηση στη ζωή).

Όλα τα παραπάνω είναι λόγοι που πολύ εύκολα ωθούν ένα άτομο ή στην παρανομία ή στο να γίνεται εύκολα στόχος εκμετάλλευσης από τα κάθε λογής κυκλώματα. Πολύ περισσότερο κάποιον, ήδη πολύ ταλαιπωρημένο, με εξαντλημένα τα όρια της ψυχικής και σωματικής αντοχής και της υπομονής του.

Τα αδιέξοδα των ανθρώπων αυτών, εντείνονται όταν από τους ίδιους εξαρτώνται ολόκληρες οικογένειες και κυρίως ανήλικα παιδιά. Έτσι η ροπή προς την παραβατική συμπεριφορά είναι ένας τρόπος αντίδρασης απέναντι στην αδιαφορία και την έλλειψη μέριμνας ή πολλές φορές ο μόνος τρόπος για την επιβίωση. Παραβατική συμπεριφορά δεν συνιστούν μόνο οι εγκληματικές πράξεις ή οι κλοπές αλλά κυρίως στις συγκεκριμένες ομάδες, συνολικά ο τρόπος ζωής τους. Δηλαδή η παράνομη μετανάστευση, η παράνομη παραμονή και εργασία (κυρίως περιστασιακή και πολλές φορές σχετική με παράνομες δραστηριότητες).

Η ψυχολογική επιβάρυνση και το συνεχόμενο στρες, εκτός από ότι γεμίζουν τους ανθρώπους αυτούς οργή, τους μετατρέπουν σε άτομα ιδιαίτερα δυσλειτουργικά και αναβλητικά, ακόμη και σε θέματα που είναι άμεσα συνδεδεμένα με την επιβίωση ή την παραμονή τους στην Ελλάδα.

Επομένως η ομαλή ένταξη και ενσωμάτωση παρεμποδίζεται. Έτσι στα υπόλοιπα προβλήματα προστίθεται η παθητικότητα και η μοιρολατρία.

Αντίστοιχα θα πρέπει να αναγνωρίσουμε και το γεγονός ότι οι αποφάσεις για την άδεια παραμονής χρειάζονται πάνω από ένα έτος για να εκδοθούν και τις περισσότερες φορές είναι αρνητικές και επισείουν την απέλαση. Τότε ξεκινούν νέες χρονοβόρες και πολυδάπανες, νομικές εργασίες. Με αυτό τον τρόπο η επιβάρυνση των προσφύγων και των μεταναστών μεγαλώνει και συχνά οδηγεί στην απόγνωση.

Ας μην ξεχνάμε όμως και την ατυχία πολλών, οι οποίοι συλλαμβάνονται ήδη από την είσοδό τους στη χώρα ή στη συνέχεια και φυλακίζονται. Σήμερα στις φυλακές του Κορυδαλλού, της Άμφισσας, των Ιωαννίνων και σε άλλα μέρη κρατούνται αλλοδαποί, οι οποίοι εξαιτίας της κατάστασης που επικρατεί στη χώρα τους δεν μπορούν να απελαθούν. Έτσι άνθρωποι χωρίς αδικήματα διαβιούν μαζί με βαρυποινίτες σε χώρους φυλακών, με τα γνωστά σε όλους επακόλουθα. Τέλος, πληθαίνουν και οι καταγγελίες για σωματική κακοποίηση και βασανισμούς από τις Αστυνομικές αρχές.

Το Ελληνικό κράτος φαίνεται να παραμένει ασυγκίνητο από αυτή την κατάσταση και αντί να λάβει μέτρα ανακούφισης και εξανθρωπισμού των συνθηκών ζωής των πληθυσμών αυτών, κάνει εντελώς το αντίθετο. Επιβάλλει μάλιστα νόμους και αποφάσεις, που θέτουν σε κίνδυνο την ψυχική και σωματική υγεία προσφύγων και μεταναστών, παρά το αντίθετο κοινό αίσθημα των Ελλήνων πολιτών. Είναι άλλωστε πρόσφατη η απόφαση για τον αποκλεισμό των ανασφάλιστων από το Εθνικό Σύστημα Υγείας. Στο μεγαλύτερο μέρος αυτή η απόφαση αφορά τους αλλοδαπούς.

Κοινωνική Εργασία με Πρόσφυγες και Μετανάστες

Στο σημείο αυτό ας μιλήσουμε για το ρόλο του επαγγελματία κοινωνικού λειτουργού, που αναλαμβάνει να αναπληρώσει τις ελλείψεις και να καλύψει τις ανάγκες, επείγουσες και μη. Τα μόνα εφόδια που διαθέτει σε αυτή του την προσπάθεια είναι οι γνώσεις:

- για τη χώρα προέλευσης των ανθρώπων αυτών, την κουλτούρα και τις συνήθειές τους

- για την πολιτική, νομική και κοινωνική κατάσταση των προσφύγων και των μεταναστών
- για το υπάρχον δίκτυο στήριξης των ανθρώπων αυτών
- σχετικά με τις θεωρητικές αρχές, στρατηγικές και μεθόδους διαπολιτισμικής μάθησης και αντιρατσιστικής εργασίας.

Οι γνώσεις αυτές σε συνδυασμό με τη συνεχή στήριξη, εμπύκωση και καθοδήγηση, στα πλαίσια του αλληλοσεβασμού και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, είναι τα όπλα σε αυτόν τον παγκόσμιο πλέον «πόλεμο». Ανάλογα με την περίπτωση παρέχονται πληροφορίες για διευθέτηση νομικών ζητημάτων, εύρεση τροφίμων, ρουχισμού ή καταβάλλεται προσπάθεια εύρεσης στέγης.

Συνήθως οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι οι πρώτοι επαγγελματίες, που έρχονται σε επαφή με τα άτομα αυτά και τις περισσότερες φορές αντιμετωπίζουν το μεγάλο δίλημμα της δεοντολογίας και του νομικού κώδικα. Είναι βασικό το να καταφέρουν να αποκτήσουν την εμπιστοσύνη των ανθρώπων, πράγμα που δεν είναι εύκολο, ιδίως όταν προϋπάρχουν άσχημες εμπειρίες. Τα άτομα αυτά είναι ιδιαίτερα οξύθυμα και απαιτητικά με αποτέλεσμα να μην μπορεί ο κοινωνικός λειτουργός να χειριστεί πάντα την κατάσταση και να αποδώσει σαν επαγγελματίας. Από την επιτυχία του ή όχι συχνά κρίνεται και η μετέπειτα εμπιστοσύνη των μεταναστών στους θεσμούς ευρύτερα. Παράλληλα οφείλουν να ενημερώσουν τους εξυπηρετούμενους για τα δικαιώματα και τις απολαβές που μπορούν να έχουν στη νέα χώρα.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί εργάζονται με ομάδες προσφύγων και αλλοδαπών σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο, με προτεραιότητα στην επικοινωνία με την κοινότητα για ενημέρωση και εύρεση πηγών βοήθειας. Ο κώδικας δεοντολογίας που ακολουθούν επιβάλλει τη στήριξη και καθοδήγηση των περιπτώσεών τους αναφορικά με το νομικό status, την ένταξη και ενσωμάτωσή τους μέσα στην κοινωνία. Όταν όμως ο νόμος έρχεται σε σύγκρουση με τη δεοντολογία και τον ανθρωπισμό, ως στάση ζωής, τα όρια συγχέονται και ο επαγγελματίας προσπαθεί να επιλέξει τη λιγότερο παράνομη λύση. Πόσο σημαντική είναι η «στενή» εφαρμογή του νόμου όταν διακυβεύεται ανώτερο αγαθό; Μπορεί κάποιος να σκεφτεί αν παραβιάζει τη νομοθεσία όταν τρία ανήλικα παιδιά μένουν μαζί με τους παράνομους μετανάστες γονείς τους στο πάρκο!

Η καταγραφή των Γιατρών του Κόσμου

Η κοινωνική υπηρεσία του «Ανοικτού Πολυϊατρείου» των Γιατρών του Κόσμου, είναι μια υπηρεσία πρώτης γραμμής όπου εξυπηρετούνται καθημερινά πολλές περιπτώσεις αλλοδαπών.

Τα μεγαλύτερα εμπόδια εμφανίζονται κυρίως στην πρόσβαση στο σύστημα υγείας με αποτέλεσμα κάθε φορά να ξεκινά ένας μαραθώνιος για την εξασφάλιση των πιο απλών εξετάσεων, όπως μια γενική αίματος. Ιδιαίτερα περίπλοκο επίσης θέμα είναι η εύρεση λύσεων στις νομικές διαδικασίες και η εφαρμογή τους.

Παρά τις αντιξοότητες το Πολυϊατρείο με την Κοινωνική Υπηρεσία των Γιατρών του Κόσμου επιτελεί ένα μεγάλο έργο που ενδεικτικά αποτυπώνεται στα παρακάτω στατιστικά στοιχεία και μας βοηθά στην κατανόηση του μεγέθους του προβλήματος:

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ (από 12/1996 έως 10/2000)

Πλήθος ασθενών: 22.547

Πλήθος επισκέψεων: 28.864

Επισκέψεις ανά ασθενή: 1,38

Άνδρες: 13.506 (63%)

Γυναίκες: 7.819 (37%)

Ενήλικες: 21.325 (87%)

Παιδιά: 3.230 (13%)

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ

ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Αλλοδαποί: 20.884 (84%)

Νόμιμοι: 4.126 (20%)

Αιτούντες άσυλο: 800 (4%)

Παράνομοι: 16.664 (80%)

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ

Ιράκ: 9.424 (38%)

Πολωνία: 2.830 (11%)

Αλβανία: 2.987 (12%)

Βουλγαρία: 1.816 (7%)

Ελλάδα: 787 (3%)

Αίγυπτος: 482 (2%)

Ουκρανία: 1.284 (5%)

Ρουμανία: 524 (2%)

Λοιποί: 4.636 (19%)

ΕΡΓΑΣΙΑ

Άνεργοι Αλλοδαποί: 10.292 (42%)

Άνεργοι Νόμιμοι: 1.448 (6%)

Άνεργοι Αιτούντες άσυλο: 119 (2%)

Άνεργοι Παράνομοι: 8.438 (34%)

ΣΤΕΓΑΣΗ

Άστεγοι παράνομοι: 2.680 (94%)

Άστεγοι αιτούντες άσυλο: 119 (4%)

Άστεγοι νόμιμοι: 179 (6%)

Άστεγοι αλλοδαποί: 2.865 (14%)

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ

Νευροψυχιατρικά: 1.256 (5%)

Καρδιαγγειακά: 732 (3%)

Αναπνευστικά: 2.611 (11%)

Ορθοπαιδικά: 3.334 (13%)

Γαστρεντερολογικά: 1.890 (8%)

ΩΡΛ: 2.270 (9%)
Δερματολογικά: 3.715 (15%)
Γυναικολογικά: 1.506 (6%)
Οφθαλμολογικά: 393 (2%)
Ενδοκρινολογικά: 402 (2%)
Λοιμώδη / Μεταδοτικά: 664 (3%)
Οδοντιατρικά: 3.244 (13%)
Ουρογεννητικά: 609 (2%)
Λοιπά: 5.095 (20%)

Επίλογος

Τελειώνοντας θα ήθελα να αναφέρω ένα παράδειγμα ως επίλογο, δυστυχώς όχι τόσο αισιόδοξο για τη μελλοντική πορεία και εξέλιξη αυτών των πληθυσμών.

Ο Ναντέρ ήρθε στη χώρα πριν από ένα περίπου χρόνο από το Ιράκ. Αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα του για να βρει εργασία και για μια καλύτερη ζωή, και να περάσει στην Ελλάδα παράνομα μέσω της Τουρκίας. Μέχρι τις τουρκικές ακτές έφθασε με τη βοήθεια δουλεμπόρων οι οποίοι κράτησαν όσα χρήματα είχαν πάρει και τον εγκατέλειψαν μετά από ξυλοδαρμό.

Με πολλές ταλαιπωρίες και στερήσεις πέρασε τελικά τα ελληνικά σύνορα και ήρθε στην Αθήνα σε πολύ άσχημη κατάσταση. Στο Πολυϊατρείο έφθασε με σοβαρά προβλήματα υγείας όπως πληγές, αναιμία και ψώρα. Η κατάσταση της υγείας του βελτιώθηκε ως ένα βαθμό ύστερα από παρακολούθηση. Όμως ήταν αναγκασμένος να ζει στο δρόμο και να τρέφεται με λιγοστά τρόφιμα που του προμήθευαν κάποιοι συμπατριώτες του. Μέσω της κοινωνικής υπηρεσίας έγινε προσπάθεια να βρεθούν λύσεις και να νομιμοποιηθεί, όμως ο ίδιος δεν ήταν εύκολο να κινητοποιηθεί και να συνεργαστεί. Εμφάνιζε μεγάλη αναβλητικότητα. Κάποια στιγμή οι αρχές των συνέλαβαν και τον απέλασαν. Το μάθαμε μετά από λίγες μέρες από τους συμπατριώτες του.

Βιβλιογραφία

1. James, D.C. (1997), Coping with a new society: the unique psychological problems of immigrations youth, Journal of health.
2. UNHCR (1994), Κοινωνική Εργασία με τις κοινότητες προσφύγων. Οι πρόσφυγες στα αστικά κέντρα. Αθήνα.
3. Καλλινικάκη Θεανώ (1998), Κοινωνική Εργασία - Εισαγωγή στη θεωρία και την Πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας, «Ελληνικά Γράμματα».
4. Κανακίδου Ελένη και Παπαγιάννη Βούλα (1998), Διαπολιτισμική αγωγή, «Ελληνικά Γράμματα» Αθήνα.
5. Κατσορίδου - Παπαδοπούλου Χρυσούλα (1993), Κοινωνική Εργασία με ομάδες. Μια μορφή προσέγγισης για συνεργασία και Δράση, «Έλλην».